

ראוהו שלשה (בלילה) והם בית דין – יעמדו שנים ויושיבו מחבריהם אצל היחיד, שאין אחד כשר לעדות החדש אפילו הוא מומחה (ויאמר ה' אל משה ואל אהרן... החדש הזה לכם...). [ואפילו לרבי עקיבא הפוסל סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש, מלדונו – לא פסל אלא בדיני נפשות מפני שצריך לראות לו זכות].

ראוהו ביום עם שקיעת החמה ולא היה להם פנאי לומר 'מקודש' עד שחשכה – מדברי רבי עובדיה מברטנורא משמע שצריכים להעיד למחר. וכן נראה מפרש"י. אבל לפי הטעם שכתבו התוס' יכולים לקדש למחר על סמך ראייתם, מפני שהיתה ביום (עפ"י רעק"א. וע' חדושים ובאורים).

דפים כו – כז

לז. א. אלו שופרות כשרים לתקוע בהם, בראש השנה וביובל?

ב. התקיעה במקדש בראש השנה ובתעניות – כיצד?

א. כל השופרות כשרים חוץ משל פרה מפני שהוא 'קרן' ולא 'שופר'. [לדברי עולא ישנו טעם נוסף – שאין קטגור (העגל, שחטאו בו ישראל) נעשה סגור. ואביי פירש טעם נוסף אחר – שופר אחד אמרה תורה ולא שנים ושלשה שופרות, וזה של פרה כיון שעשוי גלדים גלדים נראה ככמה שופרות]. רבי יוסי מכשיר אף בשל פרה, שהלא כל השופרות נקראו גם 'קרן' – במשך בקרן היובל בשמעם את קול השופר. [ושל פרה נקרא גם הוא 'שופר' לדעת ר' יוסי, כפי שיש לדרוש מהכתוב ותיטב לה' משור פר – משופר. ומשום קטגור נעשה סגור אין לחוש אלא בפנים, בכהן גדול הנכנס לקדש הקדשים. ומשום שנים ושלשה שופרות אין כאן, כיון שהגלדים מחוברים זה לזה].

שופר של ראש השנה ושל יובל (שהושה בגזרה שוה לר"ה לתקיעה ולברכות) – של יעל (רש"י ותוס'): מין חיה – אקו, יעל-הסלעים. הערוך: כבשה) – פשוט. רבי יהודה אומר: בראש השנה תוקעים בשל זכרים (= אילים) – כפופים, שכן יאה לאדם בתפילת ראש השנה, בכפיפה. וביובלות בשל יעלים (שתקיעת היובל קריאת דרוור היא. ועוד אמרו בתוספתא (מובא בראשונים): תקנו מצוי (איל) למצוי (ר"ה), ושאינו מצוי לשאינו מצוי (יעל ליובל)). רבי לוי אמר: בין של ר"ה בין של יום הכפורים ביובל, בכפופים.

א. התוס' חככו לומר שמא אינו יוצא אלא בכפופים, ולא רק מצוה לכתחילה (ונראה לכאורה שלא צדדו כן אלא לר' לוי, אבל חכמים סוברים שהכל כשר, וכמו ששינו ברישא כל השופרות כשרים). וכן פסק הרמב"ם שאין כשר אלא שופר של כבש (= איל) בלבד. [ונחלקו הפוסקים בדעתו אם כפוף מעכב אם לאו. ע' בית יוסף וט"ז תקפו].

ואילו הרמב"ן והר"ן והריטב"א נקטו להלכה שכל השופרות כשרים, אלא שמצוה בכפופים. ומצוה מן המובחר בשל איל דוקא [וכך היה מנהגם – לזכר עקידת יצחק, כדלעיל טו.]. וכן נקט הרא"ש.

ב. להלכה, של פרה פסול, כתנא קמא. וכן כל קרנים שאינן חלולות, כגון של ראם וצבי – אינן בכלל 'שופר' כלל [שופר – מלשון שופרות], ואף כשאין לו אחר – אין לתקוע בהם (עפ"י ראשונים; או"ח תקפו, א).

ג. הר"ן נסתפק לומר שמא אין כשר אלא שופר של בהמה טהורה. ועל כן לא יתקע בו, אלא אם אין לו אחר תוקע בלא ברכה.

שופר של נבלה וטרפה – כשר לתקיעה (פוסקים או"ח תקפו, א).

ב. בראש השנה היו תוקעים במקדש בשופר שפיו מצופה זהב [ובלבד שאינו מצופה במקום הנחת פיו. אביי] משום כבוד יום טוב. ושתי חצוצרות מן הצדדים, שופר מאריך וחצוצרות מקצרות – לידע שמצות היום בשופר.

לפי המסקנא ששני קולות נשמעים, בחביב, אין צריך לומר שמאריך בכל קול וקול אלא מאריך בסוף הסימן בלבד (חדושי הר"ן).

ובתעניות – שתי חצוצרות באמצע ושני שופרות של זכרים כפופים מצדיהם ופיהם מצופה כסף [שכל אסיפת העם – בשל כסף, כגון חצוצרות כסף. ואבעית אימא, התורה חסה על ממונם של ישראל]. שופר מקצר וחצוצרות מאריכות – שמצות היום בחצוצרות. ולדברי רבי לוי, שופר של תעניות פשוט (ערש"י).

[אין עושים כן אלא במקדש בלבד אבל בגבולים, מקום שיש שופר אין חצוצרות מקום שיש חצוצרות אין שופר. כן הסיקו חכמים (בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'), שלא כמו שהנהיג רבי חלפתא בציפורי ורבי חנניא בן תרדיון בסכנין].

א. הרמב"ם השמיט כפיפות ופשיטות בשופר של תעניות. ופירש הלחם-משנה (תעניות א, ד) שבתעניות אין להקפיד בדבר, ומה שאמר התנא כפופים ורבי לוי אמר פשוטים – כלומר אף באלו, שהעיקר לאסיפת העם ואין לחוש אם כפוף או פשוט.

ב. הרמב"ם השמיט ציפוי השופר במקדש (וכבר העיר על כך הלח"מ. ומצינו בדומה לזה שהשמיט כמה דברים שאינם מן הדין אלא מנהג יפה בעלמא – ע' בפסחים סה).

ג. 'מקדש' שאמרו היינו בכל הר הבית, אלא שהיו רגילים להתאסף לתקיעות בשער המזרח (עפ"י אגרות משה ח"ח קדשים סג, ז. וע' גם בשיעורי הגר"ד סוכה מא.).

ד. יש סוברים שבמקדש לעולם לא היתה תקיעת שופר או תקיעת חצוצרות לחוד, אלא בכל פעם שהוצרכו לאחד מהם תקעו גם בשני (ע' באריכות בחדושי הגר"ד הלוי ח"ב סא).

ה. משמע מרש"י ששופר בגבולין אין ראוי לצפות פיו זהב כמקדש – שיש לחוש שמא יצפו במקום הנחת פיו או ישתנה קולו (חדושים ובאורים).

דף כז

לח. א. האם שני קולות נשמעים כאחת?

ב. האם שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות?

א. שני קולות, בין מאדם אחד בין משני בני אדם – אינם נשמעים, אלא בדבר חדש החביב על השומע שנותן דעתו ושומע, לפיכך אעפ"י שאין קוראים שנים יחדיו בתורה ולא מתרגמים, אבל בהלל ובמגילה אפילו עשרה קוראים. וכן במקדש היו תוקעים בשופר ובחצוצרות כאחת.

א. בר"ן (במגילה) ובתוס' (בסוטה לט) מוכח שבחביב נשמעים שני הקולות (כ"כ הרש"ש לשמוע מפשטות הסוגיא). ויש אומרים שבכל אופן אי אפשר לשמוע אלא קול אחד (עפ"י תורי"ד וריטב"א. וכן צדד בטורי אבן וכ"כ בחדושים ובאורים).

ב. בתוס' בסוטה (לט: ד"ה עד) מבואר שזה ששני קולות נשמעים כשהם חביבים על השומע, היינו אפילו בדברים שונים זה מזה, כגון זכור ושמור. ודוקא מאדם אחד [וכן מפי הגבורה] אינם נשמעים אפילו כשחביבים.

ובלחם-משנה (שופר ג, 1) צדד בדעת הרמב"ם שכשהקולות אינם משונים זה מזה כגון תקיעה בשני שופרות, אפילו תקיעה ותרועה – אעפ"י שחביב אינו נשמע אף לא אחד מהם.

קל

ב. לתנא קמא, שוה היובל (ביום הכפורים) לראש השנה לתקיעה [שניהם בשל יעל פשוט. ולר' לוי – שניהם של איל, כפוף] ולברכות, שאומרים בהם תשע ברכות בתפילה. (שביעי שביעי לגזרה שוה. עפ"י גמרא לד; רש"י). ואילו לרבי יהודה אין שופר של ר"ה דומה לשל יובל, שוה של זכרים כפוף וזה של יעלים פשוט (והגזרה – שוה לא למד. רש"י).

מבואר בגמרא שגם לפי תנא קמא, יש חילוק בנוסח הברכות; לרבי אליעזר שאמר בתשרי נברא העולם, אומר בראש השנה 'זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון' [וכן אנו נוהגים], משא"כ ביובל. לדברי רבנו תם, לר' עינא אומר בשניהם כן, שמתחיל לדין שהעולם נידון בו ולא דוקא לתאריך הבריאה, ולכן שייך לאמרו בשניהם, בר"ה וביובל.

[יעוד בזאת חלוקים הם; ביובל תוקעים גם בבית דין שלא קדשו בו את החדש, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע, ואילו בראש השנה לא היו תוקעים כשחל בשבת אלא בבית דין שקידשו בו את החדש (כדלהלן ל. ע"ש)].

ל.ט. מה דין השופר במקרים הבאים?

א. שופר שנסדק.

ב. שופר שניקב.

ג. דיבק שברי שופרות.

ד. שופר ארוך שקיצרו.

ה. גררו והעמידו על גלדו הדק.

ו. ציפהו זהב.

ז. נתן שופר בתוך שופר.

ח. הפכו ותקע בו.

ט. הוסיף עליו.

י. קדחו בזכרותו (= עצם הבהמה הבולטת לתוכו, ולא הוציאה לגמרי) ותקע בו.

יא. היה קולו דק, עבה או צרוד.

א. שופר שנסדק לארכו, ודבקו – פסול. נסדק לרחבו – אם נשתייר בו (מהסדק עד מקום הנחת פיו) שיעור תקיעה [פירש רשב"ג: כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן] כשר, ואם לאו פסול.

א. כתבו רש"י ותוס': נסדק לארכו שפסול – דוקא מראשו ועד סופו. וטעם הפסול כתבו התוס', לפי שאין שם שופר עליו.

ויש פוסלים בנסדק רובו אא"כ דיבקו. ויש מי שאומר שאין כשר אלא כשדבקו בעצמו ע"י חימום והתכה, ולא בדבק אחר. וסברא ראשונה עיקר, אא"כ נשתנה קולו יש להחמיר כשאפשר לחזור ולתקוע שוב. ויש מי שפוסל בנסדק כלשהו לארכו מפני שהסדק הולך ומתפשט – אא"כ קשרו היטב בחוט וכד' (עפ"י פוסקים תקפו, ח. ע"ש).

ב. נסדק לרחבו ואין שם שיעור תקיעה מהסדק לצד פיו, פרש"י שנסדק כל היקפו. ולהלכה כתבו הפוסקים שאף ברובו פסול, אבל נסדק מיעוטו כשר.

ואם דיבקו בדבק – כשר (א"ר ופמ"ג). ומ"מ כשיש שופר אחר טוב יותר לתקוע בו (משנ"ב תקפו סקנ"ב).

ג. נשתייר שיעור תקיעה דהיינו רוחב ארבע גודלים – כשר אפילו הסדק מעכב את התקיעה, שנשתנה קולו ע"י הסדק (או"ח תקפו, ט).

קלא

ג. נשתייר שיעור תקיעה לצד המרוחק מפיו, יש פוסלים ויש מכשירים (שם). ובשעת הדחק אפשר שיש לסמוך על סברת המכשירים (משנ"ב).

ב. שופר שניקב וסתמו; אם מעכב את התקיעה (פירשו התוס': שהקול משתנה מחמת הנקב) – פסול, ואם לאו – כשר. לתנא קמא בברייתא פסול בין שסתמו במינו בין שלא במינו, ולרבי נתן – אם סתמו במינו כשר.

לפי לשון אחת אמר רבי יוחנן, אין כשר במינו (לרבי נתן) אלא כשנשתייר רובו. ולפי זה שלא במינו פסול בכל אופן. וללשון אחרת היקל רבי יוחנן ואמר שלא פסול שלא במינו אלא כשנפתח רובו [ובמינו כשר אפילו בכזה], אבל נפתח מיעוטו – כשר (ואפילו לחכמים. תוס').

א. התוס' הסיקו שאם על ידי הסתימה חוזר הקול כמו שהיה בתחילה – ודאי כשר, גם אם עיכב את התקיעה קודם שנסתם. לא נחלקו אלא כשנשתנה הקול ע"י הסתימה, בזה מחלק רבי נתן בין סתימה במינו לשלא במינו, ורבי יוחנן מחלק בין נפתח רובו או מקצתו. ויש פוסלים כשנשתנה הקול ולא חוזר כמו שהיה, אפילו סתמו במינו (עפ"י רמב"ם ועוד). ובשעת הדחק שאין שופר אחר מצוי, יש להכשיר בשסתמו במינו אפילו לא חוזר קולו לכמות שהיה, או כשסתמו שלא במינו וחוזר קולו כמקודם [ויתקע בברכה. ואם יזדמן לו אה"כ שופר אחר – יתקע בו שוב בלא ברכה. עפ"י פמ"ג], אבל אם סתמו שלא במינו ויש ספק אם חוזר קולו כמקודם – הרי זה ספק דאורייתא (עפ"י שו"ע או"ח תקפו, ז ומשנ"ב).

ב. הלכה כרבי נתן שבמינו כשר. ודוקא כשנשתייר רובו [באורך, לצד פיו] – כדברי רבי יוחנן. ואם נפתח רובו – פסול אפילו סתם במינו (עפ"י או"ח תקפו, ז ומשנ"ב). ויש מהראשונים שכתבו להקל בנפתח רובו כשאינו מעכב התקיעה כסתם במינו, וי"א אפילו בשאינו מינו. והפרי-חדש כתב לסמוך על כך בשעת הדחק. ובמטה יהודה השיג על כך, שלכן לא הובאה דעה זו בשו"ע (מובא בשעה"צ אות סד).

ג. לא סתם את הנקב; התוס' נקטו שאפילו מעכב הנקב את התקיעה כלומר שנשתנה קול השופר – כשר, שכל הקולות כשרים בשופר. ויש פוסלים אפילו נשתייר שיעור שופר ממקום הנקב עד פיו. ויש לחוש לדעה זו כשיש שופר אחר (עפ"י רמ"א תקפו, ז עפ"י הכלבו ושו"ת הרא"ש. וכן נמצא בפי"מ לרמב"ם. ע' באה"ל). אך דוקא כשנפגם הקול אבל אם קולו צלול – תוקעים בו, שנקב כזה אינו חשוב (עפ"י משנ"ב).

ג. דיבק שברי שופרות – פסול. (אין צריך לומר משום 'שנים ושלשה שופרות', אלא שאין זה קרוי 'שופר'. אי נמי משום והעברת – דרך העברתו. תוס'). אפילו אם בשבר שלצד הפה יש שיעור שופר – פסול משום 'שנים ושלשה שופרות' (טור וש"פ תקפו, י).

ד. שופר ארוך שקיצרו (ונשתייר בו שיעור תקיעה. פוסקים) – כשר (ואינו נחשב שלא כדרך העברה. תוס'). א. גם אם היה בו פסול מסויים והכשירו ע"י חיתוך – כשר (פוסקים). אפילו לא נשתייר אלא מיעוטו – כשר (חדושים ובאורים). ב. חילקו לשנים – נראה ששניהם כשרים, וכל אחד מהם נחשב 'דרך העברתו' (חדושים ובאורים).

ה. גררו, בין מבפנים בין מבחוץ, והעמידו על גלדו – כשר. אפילו נשתנה קולו עי"כ כשר, שאין השינוי בא מחמת דבר אחר אלא מצד עצמו והלא כל הקולות כשרים בשופר (פרי חדש תקפו, יד).

ו. ציפהו זהב; מבפנים – פסול (שהתקיעה ושמיעת הקול בזהב ולא בשופר. ערש"י ותוס'). מבחוץ, אם נשתנה קולו מכמות שהיה – פסול. ואם לאו – כשר. ובמקום הנחת פיו – בכל אופן פסול (שהתקיעה בזהב ולא בשופר).

ציפהו זהב בצד הצר הנוגע בפיו, מבחוץ [ולא בחלק הפונה פנימה] – יש סוברים שזהו 'שלא במקום הנחת פיו' וכשר. ויש סוברים שזהו 'מקום הנחת פיו' ופסול (הובאו שתי הדעות בשו"ע תקפו, טז).

ז. נתן שופר בתוך שופר; אם קול פנימי שמע – יצא, ואם קול חיצון שמע – לא יצא (רש"י: שמחיצת הפנימי מפסקת. תוס': שהקול יוצא באויר שבין חיצון לפנימי והיינו שני שופרות).

הלכך אין כשר אלא אם הפנימי עודף על החיצון וכולט ממנו, כדי שהתקיעה תהא בו בלבד. לדברי השו"ע צריך שיהא בולט אף בצדו הרחב והרמ"א כתב שהוא הדין אם הוא שווה לחיצון בצד הרחב. [ואף המחבר מודה לכך מעיקר הדין אלא מפני שא"א לצמצם לכך הצריך שיעדיף. ט"ו].

וגם באופן זה אין כשר אלא אם לא נשתנה קולו ע"י שהוא נתון בתוך שופר אחר (רא"ש; תקפו, כ).

ח. הפכו ותקע בו – לא יצא. ופירש רב פפא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב. (אמר רב מתנה: והעברת – דרך העברתו (בבהמה) בעינן).

הוא הדין אם הניח פיו בצד הרחב ותקע – פסול (ר"ן). הפכו ככתונת; כתב הרא"ש מהירושלמי שפסול. חזר והפכו – צדד בחדושים ובאורים שחוזר להכשרו.

ט. הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו – פסול. (ודוחק להעמיד כשאין שיעור שופר בלעדי התוספת, אלא משמע בפשטות שבכל אופן פסול. עפ"י תוס' וש"פ).

א. כן הדין בין כשהוסיף מצדו הצד בין מצדו הרחב. ואפילו לא נשתנה קולו עי"כ פסול משום 'שופר' אחד בלבד (עפ"י שו"ע ומשנ"ב תקפו, יא טז).

ב. תוספת דקה שאינה בכל עובי השופר – הלחם-משנה כתב שאין זו תוספת הפוסלת. [כתב זאת בבאור שיטת הר"ן לענין תוספת בצד הצר, ולכאורה ה"ה לפי זה בתוספת זר דק במקום הרחב. וזהו דבר חדש. וצ"ע. שער הציון אות קיא].

ג. המציירים בשופר צורות במיני צבע – לא יפה הם עושים, שלפעמים משתנה הקול עי"כ, אבל מותר לחקוק בו צורות כדי לנאותו, ואף אם ישתנה קולו עי"כ כשר (עפ"י פוסקים תקפו, יז).

י. שלחו לאבנה דשמואל: קדחו ותקע בו – יצא. ופירש רב אשי שקדחו בזכרותו (והשמיענו שאין כאן חציצה, כי מין במינו אינו חוצץ).

אף תוקעים בו לכתחילה (עפ"י בית יוסף תקפו, טו; מגן אברהם ומשנ"ב. וע' חרושים ובאורים). ודוקא כשהעצם הפנימית נשארה בו מתחילה, אבל אם הוציאה וקדח והכניסה – פסול משום 'שופר' אחד. וכן אם תקע בעצם לבד פסול, שאין זה 'שופר' (מובא במשנ"ב שם).

יא. היה קולו דק או עבה או צרור / צרוד (= יבש) – כשר, שכל הקולות כשרים בשופר.

דפים כז – כח

מ. מה דין התוקע באופנים דלהלן?

א. התוקע לתוך הבור וכד'.

ב. מקצת תקיעה בבור ומקצתה על שפת הבור.

ג. השומע רק תחילת התקיעה או רק את סופה.

א. התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטס (= חבית גדולה) – אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא, [ואעפ"י שבתחילת התקיעה לא נתערבב הקול עדיין, הלא צריך לשמוע את כולה].

ודוקא העומדים על שפת הבור לא יצאו, אבל העומדים בבור יצאו (רב הונא, ותניא נמי הכי).

א. יש מחמירים בתוקע בתוך חבית, שגם כשעומד בפנים יתכן שישמע קול הברה. ויש לחוש

לכך ולחזור ולתקוע בלא ברכה אא"כ ברור לו ששמע קול שופר (מובא במשנ"ב תקפו סק"ח).

ב. יש אומרים שאפילו התוקע בתוך בית הבנוי מעל האדמה, העומדים מבחוץ במרחק מה עלולים

לשמע קול הברה. ויש מי שמחמיר לעומדים מבחוץ אפילו בקירוב מקום. ויש לחוש לדעה

זו שלא בשעת הדחק ולשמוע שוב [בלא ברכה, אם לא שברור לו שקול הברה שמע – שתוקע

שוב בברכה] (מובא במשנ"ב תקפו סק"ז).

ג. יש ללמוד מסתימת הפוסקים שהתוקע בין ההרים או ביער שנשמע קול הד מתלווה לקול השופר

– אין זה עירבוב הקול אלא הקול נכפל אחר שנגמר הקול הראשון (עפ"י באור הלכה תקפו, ב).

ב. אמר רבה: שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה על שפת הבור – יצא. ופירשו דבריו בתוקע לעצמו

ועולה תוך כדי התקיעה [ואין חוששים משום שלפעמים מוציא ראשו ועדיין השופר בתוך הבור], אבל

העומדים מבחוץ לא יצאו כאשר תחילת התקיעה או סופה היתה בבור.

הוא הדין לעומדים בתוך הבור – יצאו בשמיעתם. יש אומרים דוקא כשעלו ביהד עם התוקע.

ויש אומרים אפילו נשארו בבור יצאו, שדוקא תקיעה שבתוך הבור יכולה להישמע כהברה

לעומדים בחוץ, אבל לא להפך. ולמעשה יש להחמיר בדבר אם אין ברור להם ששמעו קול

שופר (עפ"י משנ"ב תקפו סק"י).

היה עומד מחוץ לבור והכניס השופר פנימה ותקע – הנמצאים בבור יצאו והוא עצמו לא יצא

אלא אם ברור לו שקול שופר שמע (שם, מפמ"ג).

ג. צריך לשמוע התקיעה כולה, מתחילתה ועד סופה. שמע מקצתה – לא יצא ידי חובתו.

הפוסקים נקטו לעיקר שאפילו אם היה שיעור תקיעה בחלק ששמע – לא יצא. ויש אומרים

שיצא, ונידון הגמרא הוא באופן שאין שיעור תקיעה (ע' בששו"ע תקפו, ג).

ויש אומרים שבתרועה יוצא בשמיעת מקצת כל שהיה בה כשיעור, שהרי הקול נשבר ויש שם

תחילה וסוף (כן הביא הריטב"א בשם רמב"ן וכן הביא הרשב"א). אבל בירושלמי השוו תרועה לתקיעה,

וראוי להחמיר (ריטב"א).

קלד